

MASARYKOVA UNIVERZITA
FILOZOFICKÁ FAKULTA

ZÁKLADY PEDAGOGIKY

Přednáška z předmětu
Společenskovědní základ

Přednášející: **doc. PhDr. Tomáš Čech, Ph.D.**

SOCIALIZACE

- Proces, během kterého se jedinec začleňuje do společnosti.
- **Jedná se o proces osvojování si způsobů chování, seznamování se s kulturním prostředím a osvojení si společenských norem.**
- Probíhá-li socializace úspěšně, má jedinec zakotveny sociální normy, hodnoty, vystupování, ale také i sociální role svého společenského a kulturního okolí.

Jedinec se znevýhodněním – stupně možné socializace

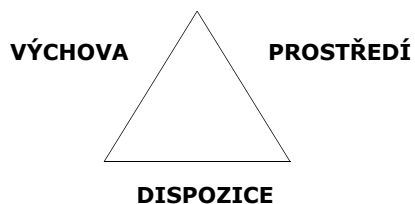
Cílem dosáhnout **co nejvyšší možné socializace** s ohledem na druh a hloubku postižení či znevýhodnění

1. **Inkluze/integrace**
2. **Adaptace** (snaha přizpůsobit se prostředí, ve kterém jedinec žije – vychází se z individuálních možností a schopností jedince)
3. **Utilita** („sociální upotřebitelnost“ znevýhodněných osob, přizpůsobení pracovních míst, společenské uplatnění)
4. **Inferiorita** („sociální nepoužitelnost“, segregace jedince, ztráta sociálních vztahů)

ENKULTURACE

- Součástí socializačního procesu, během něhož se původně neutrální a nekulturní novorozenec stane integrální součástí společnosti, jejíž kulturu přejímá.
- Enkulturační proces je neukončený celoživotní proces (stejně jako socializace a výchova).

ZÁKLADNÍ ČINITELÉ ÚSPĚŠNÉ SOCIALIZACE

POJEM VÝCHOVY

PEDAGOGIKA – věda o výchově (teorie výchovy) a **vzdělávání** (didaktika)

Výchova v širším slova smyslu (edukace) a **užším slova smyslu** (záměrné ovlivňování kvality osobnosti vyjma vzdělávání)

Aktéři, činitelé výchovy: vychovatel (edukátor, subjekt výchovy), **vychovávaný jedinec** (edukant, objekt výchovy, adresát výchovy apod.).

PEDAGOGIKA

- **věda zabývající se výchovou a vzděláváním** (výchovou v užším a širším slova smyslu) **v nejrůznějších sférách života společnosti**, není tedy vázána pouze na vzdělávání ve školských institucích a na populaci dětí a mládeže
- jako věda o výchově **zkoumá výchovu jako záměrnou formativní činnost**, její vývoj, zákonitostmi, podstatu, strukturu, funkci, mechanismy v konkrétních historických podmínkách společenského vývoje (...) **zkoumá výchovný proces jako jeden z nejvýznamnějších společenských jevů.**

7

Struktura pedagogiky

Základní disciplíny

- **Dějiny pedagogiky a dějiny školství**
- **Obecná pedagogika** – základní ped. disciplína usilující o systematizaci a interpretaci základních ped. jevů a zákonitostí, řeší též metodologické otázky a základní terminologii pedagogiky.
- **Srovnávací pedagogika** (komparativní ped.) – popisuje a porovnává ped. teorie, vých.-vzdělávací systémy a školské soustavy v různých zemích či regionech, a to v kontextu historickém, sociálním, ekonomickém, kulturním, apod.
- **Filozofie výchovy** (teorie výchovy) – zabývá se smyslem a účelovostí výchovy a vzdělávání, hodnotami v edukaci, otázkou řízení a kontroly edukace, etickými otázkami výchovy, možnostmi a mezemi lidského poznání a jeho předávání z generaci na generaci, člověkem a jeho vychovatelností atd.
- **Didaktika** – teorie vzdělávání; zabývá se formami, postupy a cíli vyučování

8

Hraniční disciplíny

- **Sociologie výchovy** – zabývá se soc. aspekty edukace, místem a *funkcí edukace ve společnosti*, v dané kultuře, vztahy mezi edukací a soc. strukturou a soc. mobilitou, podmínkami a soc. důsledky činnosti výchovných a vzdělávacích institucí.
- **Pedagogická antropologie** – edukace a její vývoj v celistvém pohledu na člověka na základě biologických a soc. poznatků o lidském rodu.
- **Ekonomie vzdělávání** – zkoumá souvislost mezi ekonomickými a edukačními. Typické otázky oboru se týkají kvality výstupů edukačního systému ve vztahu k vloženým nákladům, financování školství, vztahů mezi vzděláním, kvalifikací lidí a jejich uplatnění na trhu práce apod.
- **Pedagogická psychologie** – zabývá se využitím psychologických poznatků v pedagogice. Psychologicky analyzuje předpoklady, průběh a výsledky edukace, zkoumá např. psychický vývoj dítěte v souvislosti s jeho schopností osvojovat si různé poznatky a dovednosti.

9

Aplikované disciplíny

- **Speciální pedagogika** - zabývá se edukací osob s ohledem na jejich speciální výchovné a vzdělávací potřeby v oblasti fyzické, psychické nebo sociální. Zkoumá jejich pracovní a společenské možnosti, usiluje o jejich integraci do společnosti a sleduje komplexní rozvoj jejich osobnosti.
- **Etopedie** - edukace a reedukace (převýchova) sociálně nepřizpůsobené, obtížně vychovatelné nebo jinak sociálně narušené mládeže (dětí a dospívajících s poruchami chování)
- **Psychopedie** - edukace osob s mentálním postižením
- **Somatopedie** - edukace osob tělesně a zdravotně postižených
- **Logopedie** - zabývá se korekcí nebo odstraňováním poruch řeči a komunikace
- **Surtopedie** - edukace osob s různými vadami sluchu
- **Oftalmopedie** - edukace osob se zrakovým
- **Sociální pedagogika**
- **Pedagogika volného času**
- **Andragogika**
- **Geragogika**

10

Úzce spolupracující obory

- **Sociologie**: poskytuje poznatky o fungování společnosti (zákonitosti, vztahy, podmínky pro edukaci...)
- **Psychologie**: vede k pochopení osobnosti vychovávaného (hraniční disciplína pedagogická psychologie, dále sociální psychologie, patopsychologie...)
- **Biologie, medicína** - základní znalost a pochopení anatomie, fyziologie, patologie (otázka tělesných dispozic a procesů)
- **Antropologie**: věda o vzniku, vývoji a tělesných vlastnostech člověka a jeho rasách
- **Právo**: poskytuje právní ukotvení edukace (školský zákon, povinná školní docházka, úmluva o právech dítěte...), vyjasňuje vybrané klíčové termíny (např. dítě, mladistvý, trestní odpovědnost, zletilost...)
- **Ekonomie**: stěžejní oblast pro ekonomické zajištění vzdělávacího systému a potřeb jedince v souladu se zákony
- **Sociální práce**: předchází nebo se snaží upravit problémy jedince vznikající z konfliktů člověka a spol. institucí (selhání edukace)

11

Účinkem výchovy má být URČITÁ KVALITA OSOBNOSTI, aby vychovávaný získal nebo si uchoval:

- **určité schopnosti, dovednosti, znalosti, postoje, způsoby chování, názory, přesvědčení**
- **připravenost k prožívání a chování (tzv. psychické dispozice, dnes užíváme pojem kompetence – pohotovost, připravenost k určitým prožitkům a způsoby chování, považovány za hlubinný základ pomíjivých zážitků a činů).**

Ten, kdo vychovává, chce ovlivnit strukturu psychických dispozic (kompetencí) vychovávaného jedince.

Toto působení lze chápat ve 4 rovinách:

- aby edukant získal dispozice, které dosud nemá,
- aby zesílily, rozvinuly se a rozšířily existující dispozice pozitivní,
- aby se oslabily, odbouraly a odstranily existující dispozice negativní,
- aby nedocházelo ke vzniku negativních dispozic.

VÝCHOVA

- Množství činností, které nejsou samoúčelné (ne činnost prostou – úzký obsah, široký rozsah). Mají svůj řád, posloupnost...
- Hovoříme o výchovných cílech (normy), ale nejsou to jen znalosti, dovednosti, postoje..., důležitá je KVALITA OSOBNOSTI.

DEFINICE VÝCHOVY

- „Výchovou rozumíme činnost, jejímž prostřednictvím se lidé snaží natrvalo zdokonalit v některém směru strukturu psychických dispozic (osobnost) jiných lidí, nebo upevnit jejich hodnotové komponenty, nebo zabránit vzniku dispozic nežádoucích (W. Brezinka).“

STYLY VÝCHOVY

AUTORITATIVNÍ

- neschopnost učitele zaujmout, překrytá vynucenou mocí nad vychovávanými
- potlačování individuality dítěte a jeho tvořivého myšlení

LIBERÁLNÍ

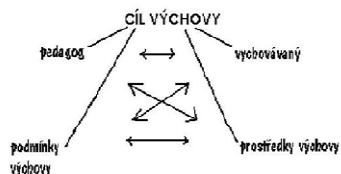
- pedagog není dostatečnou autoritou pro vychovávaného, je benevolentní a selhává ve své výchovné funkci (neschopost vs. záměr v liberální výchově)

DEMOKRATICKÝ

- *moc* je využívaným prostředkem
- podporuje „dobrodružství poznávání“, schopnost vést tvořivý dialog, tzn. naučit tvořivě a kriticky myslet (být vzorem a znát dobře vývojová specifika)
- umožnit podílet se na spolurozhodování → sounáležitost s vychovatelem, vých. institucí

Podmínky výchovy – vnitřní (dispozice), vnější (prostředí, vztahy)

Prostředky výchovy - vše, co se využívá ke splnění edukačních cílů

Bloomova taxonomie výukových cílů

- šest hierarchicky uspořádaných kategorií, řazeny podle stoupající náročnosti psychických operací, jež mají ve svém základu.
- K vymezení cílů v jednotlivých kategoriích byly vytvořeny systémy aktivních sloves. Pro dosažení vyšší cílové kategorie je třeba zvládnout učivo v rámci nižší kategorie.
- Podle této struktury by mohl učitel hodnotit např. výkon žáka při zkoušení nebo stanovovat učební úlohy

Cílová kategorie (úroveň osvojení)

1. Zapamatování

termíny a fakta, jejich klasifikace a kategorizace

- Slovesa: definovat, doplnit, napsat, opakovat, pojmenovat, popsat, přiřadit, reprodukovat, seřadit, vybrat, vysvětlit, určit

2. Pochopení

překlad z jednoho jazyka do druhého, převod z jedné formy komunikace do druhé, jednoduchá interpretace, extrapolace (vysvětlení)

- Slovesa: dokázat, jinak formulovat, ilustrovat, interpretovat, objasnit, odhadnout, opravit, přeložit, převést, vyjádřit vlastními slovy, vyjádřit jinou formou, vysvětlit, vypočítat, zkontrolovat, změřit

3. Aplikace použití abstrakcí a zobecnění (teorie, zákony, principy, pravidla, metody, techniky, postupy, obecné myšlenky v konkrétních situacích)

- Slovesa: aplikovat, demonstrovat, diskutovat, interpretovat údaje, načrtnout, navrhnout, plánovat, použít, prokázat, registrovat, řešit, uvést vztah mezi, uspořádat, vyčíslit, vyzkoušet

4. Analýza

rozběr komplexní informace (systému, procesu) na prvky a části, stanovení hierarchie prvku, princip jejich organizace, vztahů a interakce mezi prvky

- Slovesa: analyzovat, provést rozběr, rozhodnout, rozlišit, rozčlenit, specifikovat

5. Syntéza

složení prvků a jejich částí do předtím neexistujícího celku (ucelené sdělení, plán nebo řada operací nutných k vytvoření díla nebo jeho projektu, odvození souboru abstraktních vztahů k účelu klasifikace nebo objasnění jevů

- Slovesa: kategorizovat, klasifikovat, kombinovat, modifikovat, napsat sdělení, navrhnout, organizovat, reorganizovat, shrnout, vyvodit obecné závěry

6. Hodnocení

posouzení materiálů, podkladů, metod a technik z hlediska účelu podle kritérií, která jsou dána nebo která si žák sám navrhne

- Slovesa: argumentovat, obhájit, ocenit, oponovat, podpořit (názory), porovnat, provést kritiku, posoudit, prověřit, srovnat s normou, vybrat, uvést klady a zápory, zdůvodnit, zhodnotit

PROSTŘEDÍ

- složitě strukturovaný systém ne náhodných faktorů, činností** (přírodní řád → společenský řád, vnitřní organizace)
- otevřený systém, odrážející potřeby objektu i subjektu;
- „soubor vnějších přírodních** (biologických, geografických) **a společenských** (pedagogických, psychologických, sociologických) **podmínek“**

Různé pohledy na prostředí:

- **Objektivní** (reálné vazby a vlivy) x **subjektivní** (potřeby objektu)
- **Přírodní, ekologické, společenské** (vztahy, komunikace), **kulturní** (hodnoty, řád, normy...)

Členění podle:

- **velikosti a rozsahu** (makro, mezzo, mikro)
- **typu aktivit člověka** (pracovní, volnočasové, vzdělávací, sportovní, společenské...)
- **organizovanosti** (organizované, institucionální vs. neorg., volné)
- **území, teritoria** (lokální, neformální...)
- **charakteristického znaku** (společenské zařazení...)

PEDAGOGIKA

- zkoumá **prostředí společenské**
- bere v potaz aspekty přírodní, kulturní, historické, ekonomické
- přirozenými prostředími jedince → **rodinné, školní, skupinové, lokální, pracovní**

A) Rodinné prostředí

Utváří

- prvotní sociální kontakt, vazby;
- emocionalitu;
- hodnotový systém;
- postoje, názory;
- osobnostní vlastnosti (vůle, charakter...);
- přebírání norem společnosti.

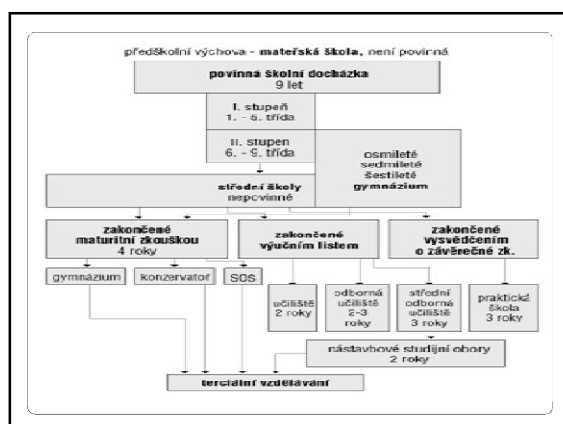
Rodinné prostředí vs. rodinná výchova

B) Školní prostředí

Komenský:

„Příprava člověka na vše lidské.“

- Speciální lokální prostředí
- 3 roky → ? (MŠ, ZŠ, SŠ, VŠ ...)
- Probíhá: výchova, vzdělávání, socializace, interakce, kooperace, profesní příprava...
- Důležité **klima školy, třídy** (materiální, přírodní, společenské podmínky)
- Klíčová kooperace **rodina ↔ škola** (aspekty Zdravé školy)

C) Lokální prostředí

- **pravidelný, bezprostřední kontakt** (přírodní, společenské; vztahy, normy, hodnoty, vzory, ...);
- **jistá „geografická“ příslušnost, jedinec stále někam patří;**
- **volný čas** (např. trávený ve folklorním souboru)

Sociologie: „Skupina lidí v organizovaném teritoriu se společným stylem života“

- město, tradiční – moderní vesnice (stupeň ohrožení jedince);
- dospívající – jazyk, hodnoty ideály, zkušenosti, tradice.

D) Skupinové prostředí

- **statut a role jedince ve společnosti** (připsaný – rodina, získaný – škola, družina, kroužek – vnitřní řád, hierarchie, komunikace);
- makro, mezzo, mikro;
- **síla skupiny** – pozitivní i negativní vliv (soc. patologie, asociální chování)
